

Abdulfettah Ebu Gudde ile Sünnet ve Hadis Üzerine Bir Söyleşi

An Interview with Abdulfattah Abu Gudda on Sunna and Hadith

Dr.Mehmet GÖRMEZ

M.Görmez: Efendim sünnet ve hadis üzerine gerçekleştireceğimiz söyleşiyi dört kısma ayırarak sormak istiyorum.

Birinci grup sorularımız Usul-i Hadis ile ilgili olacak.

İkincisi, Hz.Peygamber'in hadislerini anlama ve yorumlama çevresinde olacak.

Üçüncüsü, Hadis ilmi ile ilgili problemler konusunda olacak.

Dördüncü grup sorularımız ise çağdaş hadis çalışmaları ve bu çalışmaların seviye itibarıyla değerlendirilmesi konusunda olacak.

Hemen ilk sorumu sormak istiyorum: Zât-ı âlinizin de bildiği gibi, hadisçilerimiz sahih hadis ile zayıf ve uydurma hadisleri ayırmak için birtakım şart ve kaideler vazetmişlerdir. Bugün bunlara ilaveten yeni şartlara ve kaidelere ihtiyaç var mıdır? Şayet cevabımız olumlu olacaksa, üzerinde durmamız gereken bu yeni şartlar ve kaideler konusundaki görüşleriniz nelerdir?

E.GUDDE: Hadisçilerimiz sözünü ettiğiniz şartları ve kaideleri hem sahih hadisleri belirlemek hem de her hadisin gerçek konumunu ortaya koymak için vazettiler. Zira sahih hadis amel etmeyi zorunlu kılar. Zayıf hadisle sadece sevap ve fazâil gibi konularda amel edilebilir. Daha çok, terğib ve terhib amacıyla kullanılır. Fakat bağlayıcı şer'î hükümlere gelince, ki bunlarda farz, vacip ve mükked sünnetlerdir, bunlar sadece sahih hadislerle dayanabilirler. Bana göre, hadisçiler bu ilmi tamamlamışlardır. İmam Neseî'nin el-Hilâfiyât adlı kitabında belirttiği gibi, üç çeşit ilim vardır.

1. Olgunlaşmış ve pişmiş ilimler
2. Olgunlaşmış ancak pişmemiş ilimler
3. Hem olgunlaşmamış hem de pişmemiş ilimler.

Bana göre Usul-i Hadis, birinci kısım ilimlere girer. Gerçek anlamda hem olgunlaşmış hem de pişmiştir. Nitekim bu sahada yapılan araştırma ve incelemelerin çokluğu da bunu gösterir. İbn Hacer, Sehâvî, İrâkî gibi Muteahhir âlimlerde ayrıca bu ilmin hakkını vermişlerdir.

Tabi, usulün kendisi ile ilgili değil de, bazı cüz'î ve fer'î meseleleri hakkında birtakım şeyler söylemek mümkündür. Kısaca bu sorunuzun cevabı olarak diyorum ki, Usul-i

Hadis ilminin asıl ve prensipleri, kemal derecede olmasa da, kemale yakın derecede belirlenmiştir. Bunlara yeni esas ve kaideler ilave etmek gibi bir ihtiyacımız yoktur. Zayıf bilgime göre bu böyledir.

Hatta, hadis usulünün kural ve kaideleri alınıp tarih ilmine tatbik edilmiştir. Beyrut Amerikan Üniversitesinde Esed Rustum adlı Hristiyan bir tarihçi, İbnus-Salâh'ın Mukaddimesini "Tarih İlminin Kuralları" başlığı altında yeniden yayınlamıştır.

M.Görmez: Allah rahmet eylesin, yakında vefat eden Muhammed Gazali, eski hadisçilerimizin belirledikleri prensipleri kabul etmekle birlikte, bunlara yeni yorumlar getirdi. Mesela, ravinin raviye muhalefeti manasındaki sahlî, hadis metninin akılla, Kur'anla, tarihi gerçekliklerle çelişmesi olarak yeniden tanımladı. İllet konusunu da yine isnad alanından metin alanına çekti. Bu konudaki fikrinizi alabilir miyiz?

E.GUDDE: Ustaz Gazali, âlim, fâzıl, ihlâslı büyük bir davet adamı idi. Ancak, birçok konuda, Mısırlıların kendi ifadesiyle Mahhahi (akılcı) davranmıştır. Herşeyi akıldan konuşmuştur. Oysa, hadis ilmi, akıl ilmi değil, nakil ilmidir.

Dile getirdiği bazı hususlar gerçekten problem teşkil eden hususlardır. Ancak daha önceki âlimler bu problemleri araştırdılar ve daha sahih bir yöntemle bunları aştılar. Gazali'ye göre bu tür zorlanmalara gerek yok, o, hadisi açıklayamadığı zaman hemen şazz damgasını vuruyor. Bu tavrını oldukça gevşek buluyorum. Çağdaş âlimlerimiz, kendisini çok seviyor ve takdir ediyor olmalarına rağmen onun bu tavrını kabul etmemişlerdir. Bu yönüyle Şeyh Gazâlî ile Şeyh Yusuf Karadavi'yi mukayese ettiğimiz zaman, Karadavi'nin daha ihtiyatlı davrandığını, ve daha sağlam esaslara dayandığını söyleyebilirim. Zira Gazâlî'nin araladığı kapıyı açtığımız zaman, Usul-i Hadis ilmini ilga ederiz. Herşeyden önce hadis ilmi nakli bir ilimdir. Akılcılığı esas almak doğru olmaz. Bütün ravileri sika olan bir hadis bizlere nakledilince onu hemen anlayamayabiliriz. Bu, hadisi anlamamızı sağlayacak asıl karinenin Hz.Peygamberden nakledilmemesinden kaynaklanabilir. Bir söz, bağlamından koparıncaya anlaşılabilir. Malikilerin Mukaddime (öncüller) veya Bisâta (sözün söylendiği ortam) dediği şeye yer verilmemiş olabilir. Ancak her anlaşılmayanı reddetmek doğru değildir.

M.Görmez: İmam Muhammed "Nice sahih söz vardır ki, asıl âfet yanlış anlamaktan kaynaklanmıştır" diyor.

E.GUDDE: Doğru, çok çok doğru bir söz. Ben bir sözü ele alıp anlayamamış olabilirim. Ama aynı sözü hocama götürüyorum. onun çok önemli bir söz olduğunu anlıyorum. Benim bir çırpıda reddettiğimden o son derece büyük ilkeler çıkarıyor. Neden? Ben anlayamıyorum fakat o anlayabiliyor. Bu sebeple Kur'an, "bilmediğinizi bilenlere sorun" diyor.

M.Görmez: Son zamanlarda Usul-i Hadis ile ilgili yaygın bir iddiaya göre deniyor ki, Hadis Usûlü sadece Şafii Mezhebi doğrultusunda kaleme alınmıştır. Gerçekten de bütün Hadis Usûlü kaynaklarının Şafii âlimleri tarafından kaleme alındıklarını görüyoruz.

Mesela, Hanefilerin kullandıkları istihlaklar var, *manevi inkita*, *maruf hadis* vs. gibi. Bunları biz meşhur usullerimizde göremiyoruz. Bu konudaki görüşlerinizi alabilir miyiz?

E.GUDDE: Hadis Usûlü ile ilgili kaynakların ekseriyetinin Şafiiiler tarafından kaleme alındığı doğrudur. Ben yayınladığım eserlerde Hanefilerin bu ilme katkısını dile getiriyorum. Ayrıca *el-İlma'* sahibi Kadi İyad Maliki mezhebindedir. Her âlim kendi mezhebi ve kendi medresesine göre hareket etmiştir. Sırf mezhepçilik yaptıklarını söylemek yanlış olur. Hatib Bağdadi'nin Hanefilere karşı olduğunu biliyoruz. Ancak İraki, İbn Hacer, Sehrâvî ve Hakim gibi hadisçilerde bu yoktur. Usul-i Hadisin büyük kısmı Usul-i Fıkıhtan alınmadır. Usul-i Fıkıh hem Şafii hem de Hanefî âlimler tarafından kaleme alınmıştır.

M.Görmez: Asrımızda hadis ile ilgili en çok kullanılan bir ifade var "Metin Tenkidi". Metin tenkidini isnad tenkidinin önüne almak isteyen ilmi çevrelerimiz var. Kısaca metin tenkidi konusunda neler düşünüyorsunuz?

E.GUDDE: Eğer metin tenkidinden, hadis metninin şaz ve muallal olmamasını anlıyorsanız, bu, ilk asırlardan beri varolagelmiştir.

Ancak, metin tenkidinden, hadis metinlerini, elde edilen yeni bir kültürle, akılcı bir süzgeçten geçirmeyi kastediyorsanız ben de derim ki, metin tenkidinden önce bu yeni akılcılığı tenkid edelim. Hadis ilminde aslolan isnada bakmaktır. Zira isnad, hadisi bize ulaştıran yoldur. Eğer isnaddan şüphe ediyorsak eleştirmemizde hiçbir beis yoktur. Ancak, bütün raviler sika ise, hem tahammül hem de eda bakımından zabıt ve güçlü iseler neden onları itham altında bırakayım? hadisin yorumu farklı olabilir.

Hadiste metin tenkidine ancak çok şiddetli bir nekâret (akıl ve dinin kabul etmeyeceği bir şey) bulunduğu zaman başvurulabilir. Ancak bu nekâreti kimin takdir edeceği önemlidir. Bu işi ancak hadis ile fıkıh ilmini birleştirmiş, sağlam bilgi ve geniş ufuk sahibi bilginler yapabilir. Mesela İbn Hibbanı ele alalım: Hz.Peygamberin, altın yüzüğü ümmetin erkeklerine haram kıldığını bildiren hadisini münker kabul etmiştir. Ayrıca, erkeğin eli hanımların eline değdiği zaman

abdestin bozulacağını ifade eden hadisi kabul etmemiştir. Hafız ez-Zehebî, Mizanul-İtidal'de onun hayatını anlatırken, "bu senin işin değildir" diyor. Yani "sen fakih değilsin" demek istiyor. İbn Hibban fakihdir, ancak Buhari Müslim ve Ebu Davud gibi değil. Kısaca demek istediğim şu ki, hadis metinlerine itirazcı ve tenkidçi bir kafa ile yönelmek doğru değildir. Elbette önce sahih olup olmadığını araştırınız. Sahih olduğu halde anlayamıyorsa araştırınız. Akılcılığı egemen kılsak akıl sayısı kadar bakış açısı çıkar ortaya, bu da oldukça tehlikelidir. Öyle zannediyorum ki, bu gibi bazı meseleler müsteşriklerden gelmektedir. Bunlar genelde kapalı, problem arzeden meselelerde araştırmalar yapıp kafa kanşınyorlar.

Müsteşriklerin hepsi güvenilir değildir. Çoğu, ele aldığı meseleyi tahrif ediyor. Asıl gayeleri de şüphe uyandırmaktır. Yoksa, metinde aslolan, eğer isnadı sahih ise, kabul etmektir. Ancak anlayamazsak, bu hadis batıldır deyip ilga etmek yerine tevakkuf ederiz. Belki bilemediğimiz bir cevabı vardır. İnsan her meselede son sözü söyleyebilir mi? Ebu Hanîfe, Malik gibi âlimler dahi nice meselenin altından kalkamamış tevakkuf etmişlerdir. Zira aklın da bir sınırı vardır. Biz akli asla ilga etmeyiz, ancak hadisi ilga etmek için akli da tek hakem olarak kabul edemeyiz. Bakın size bir örnek vereyim.

Şârî bize oruç tutmayı emretmiştir. Orucun vaktini de fecirden güneşin batmasına kadar tayin etmiştir. Bir adam oruç tutmaya fecirden iki saat önce başlayıp, Güneş batmadan birkaç dakika önce de iftar etse hükmü ne olur? Orucu bozular. Akılcılık gereği, iki saate karşılık birkaç dakika birşey ifade etmemeli. Ancak bu kendi içinde sistemi olan bir dindir. "Allah bilir siz bilmezsiniz". Bu sebeple metin tenkidini başa almaya taraftar değilim. Anlayamadığımız zaman, her şeyi bilmediğimizi hatırlarız. Bir adam Irak'tan İmam Malik'e gelerek kırk mesele sorar. İmam Mâlik altısına cevap verir. Otuzdört meselede de tevakkuf eder. Adam İmam Mâlik'i tahrik etmek ve diğer sorulara cevap vermesini sağlamak için derki, "Ya Eba Abdullah, ben tâ Irak'tan Medine Ehli'nin âlimine geldim. Bu soruları sormamı Irak âlimleri benden istedi. Şimdi ben dönünce onlara ne cevap vereceğim?" İmam Mâlik: "Otuzdört sorunun herbirine ben bilmem diye cevap verdi dersin" dedi. Hemen şunu ifade edeyim ki, bir adamın bazı sorulara cevap verip bazılarına bilmediğini demesi, cevap verdiği konuları bildiğini gösterir. Fakat her konuda biliyor gibi konuşması, her konuştuğunun batıl olduğu izlenimini uyandırır.

M.Görmez: Hocam buraya kadar söylediklerinizden anlaşılıyor ki, siz hadis ilminin ortaya koyduğu kriterleri yeterli buluyor ve bunlara herhangi bir şeyin ilave edilmesini doğru bulmuyorsunuz. Oysa biz biliyoruz ki, siz İbn Kayyim el-Cevziyye'nin "el-Menaru'l-Münî" adlı eserini tahkik ettiniz. İbn Kayyim, bu eserinde Mutekaddimun'un kabul ettiği şartlara yeni şartlar ilave eden, bazı hadislerin değerlendirilmesinde akılcılığı ön plana çıkaran bir âlimdir. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

E.GUDDE: Hemen ifade edeyim ki, İbn Kayyim bu metodunda bazen başarılı olsa da, çoğu kez isabetli

değildir. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim, beğindikleri bir görüş ile karşılaşmış, akıllarına yatan bir şey gördüklerinde, sağa sola bakmadan burunları doğrultusunda yürürler. Tabiri caizse, İbn Kayyim bazen yalpalamıştır. Bakın size bir örnek vereyim; sizin yanınızda Leknevî'nin "el-Ecvibetu'l-Fâdila" adlı eseri var mı?

M.Görmez: Fakültemizde Doç.Dr.M.Hayri Kırbaoğlu ders kitabı olarak okutmaktadır.

E.GUDDE: Elhamdulillah. Bu kitapta bazı hadislere yer verdim. Bildiğiniz gibi, İbn Kayyim'm bazı nassları tevîl etmeme gibi bir düşüncesi var. Bu sebeple mücessime fikirleriyle de suçlanmıştır. Zâdu'l-Meâd adlı eserinde, sekizinci yıl olaylarını değerlendirirken, Medine'ye dışardan gelen heyetleri anlatır. Bu arada Dakik b.Sabire'den söz ederken oldukça uzun bir hadise yer verir. Hadise göre, Allah Teâlâ, Kıyametten sonra yeryüzü boşaldığı için, oraya inip gezecek" böylesine anlamsız ve Allah hakkında söylenmesi imkansız olan bir hadisi. İbn Kayyim, kendi mezhep ve meşrebine uygun bulduğu için "bu söz nübüvvet pınlularından biridir" diyerek öve öve bitirememektedir. Oysa, İbn Hacer, Zehebi, İbn Kesir gibi bütün hadisçiler bu haberi münker olarak değerlendirmişlerdir.

İbn Teymiyye de aynı şekilde bu meşrebdendir. O da, bir hadisin kendi anlayışına uygun olduğunu görünce sağına soluna bakmadan ona sarılır.

Şimdi ben size soruyorum, İbn Teymiyye gibi bir âlime "Cehennem de son bulacaktır" dedirten nedir? Hangi ayette böyle bir şeye işaret vardır? Oysa Kur'an'ın her yerinde Cehennem'in ebedî olacağı özellikle vurgulanmıştır. Hani tevîl yasaktı? Oysa Kur'an'ın sarîh ayetleriyle belirtilen bir hususun aksine fikir yürütüyor. Hemen belirtelim ki, bu her iki âlimimizin de faziletleri ve ilmî kapasitelerine diyecek yoktur. Ancak her âlim olduğu gibi, bunlarda masum değildiler. Bazen Şeriat ile paralel olan akılcı yöntemlere başvurdukları gibi, bazen de uygun olmayan yorumlara başvurmuşlardır.

M.Görmez: Efendim müsadenizle hadislerin anlaşılması ve yorumlanması ile ilgili sorularına geçmek istiyorum. Sizce Hadis ilimleri içinde, hadis metinlerini anlamaya yönelik bir ilim dalı gelişmiş midir? Usûl-i Fıkh'ı ve onun delâlet yollarını hadisleri anlamak için tek metodoloji olarak kabul edebilir miyiz?

E.GUDDE: Hemen son sorunuza cevaplıyorum. Usûl-i Fıkh'ı tek metodoloji olarak kabul edemeyiz.

M.Görmez: Efendim benim sorum hadislerin sıhhatini tesbit etmek ile ilgili değil, hadis metinlerinin anlaşılması ile ilgili.

E.GUDDE: Sorunuzu anladım. Elbette, hadislerin önce isnadının tesbit edilmesi lâzımdır. Ancak anlaşılmasına gelince, bunun için birçok şey gerekir.

Her şeyden önce, Arap dilini çok iyi bilmek gerekir, hem de mecaz ve hakikatî, kinaye ve istiaresiyle birlikte. Çünkü bu hadisler Arap dili ile varid olmuştur. Bu dil bilinmeden hadisler anlaşılır. Mesela Suudlu kardeşlerimizin yaptıkları

gibi, hadisleri lafızcı, zahiri bir yaklaşımla anlamaya çalışsak oldukça garip durumlara düşeriz, İbn Hazm'ı ele alalım. Son derece akıllı ve zeki bir insan, fakat "Sizden biriniz, durgun suya bevledip sonra onunla yıkanmasın" hadisine mana verirken diyor ki: eğer suyun dışına yapılan bevl suya akarsa birşey olmaz. Aynı şekilde, ona göre, bekar bir kız kime varacağını açıkça beyan ederse bu ondan kabul olunmaz. Zira Hz.Peygamber "bekar kızların beyanı susmaktır" buyurmuş. Peki böylesine akıllı bir âlimi bu duruma düşüren nedir? Elbette lafızcılık. Oysa hadislerin gayeleri üzerinde biraz düşünse bu duruma düşmezdi. Bu sebeple Arap dilini de sadece lafızlarıyla değil, bütün yönleriyle bilmek gerekir.

Bazen hadislerde geçen herhangi bir ifadeyi kapalı bulabiliriz. Ancak mesela Hattabi'nin izahlarına baktığımız zaman bütün kapalılığın ortadan kalktığını görürüz. Hattâbî, kendisi, Büst'lüdü, acemdir. Ancak, arap diline o kadar vakıf ki, Zemahşeri gibi bir dil yetisine sahiptir. Çünkü herşeyden önce hadislerin gayelerini araştırıyor.

Usûl-i Fıkh'a gelince, çarpım tablosu gibi kaidelerden oluşmaktadır. İki kere iki dört gibi. Ancak hadislerden elde edilen hükümler, üzerinde ittifak edilen usûle aykırı olmamalı.

Hadisleri doğru anlamak için gerekli olan ikinci husus, Arap selikasını iyi bilmektir. Arap selikasını Arap dilinden başka bir şeydir. Hadisleri sadece Usûl-i Fıkh'ın anlama yöntemi ile ele almak doğru değildir. Arap selikasını ve üslubu derken şunu kastediyorum. Mesela Arapçada, hazf, itran, icaz gibi üslublar vardır.

M.Görmez: Ancak, bizim tarihimizde egemen olan, hadislerin anlaşılmasında Usul-i Fıkh'ın ve delalet mebbaslarının tek yöntem olarak kabul edilmiş olması değil midir?

E.GUDDE: Usul-i Fıkh, hadislerin anlaşılmasında değil, hadislerden hüküm çıkarmada kullanılmıştır. Anlamak (fehmi) başka, hüküm çıkarmak başka şeydir. Bu sebeple muhaddis fakihler oldukça azdır. Ancak fakih olmayan muhaddisler oldukça çoktur. Bir adam birgün Ahmet b.Hanbel'e gelerek, "Bir adam yüzbin hadis ezberlese fakih olur mu?" diye sorar, İbn Hanbel "hayır" der. Adam: "peki, ikiyüzbin hadis" deyince, İbn Hanbel yine hayır der. "Ya üçyüzbin hadis" deyince, "belki" der. Sonunda der ki, Ahmed b.Hanbel: "(hocam) Abdurrezzak es-Semâni şöyle demişti: "Ehl-i Hadiste en az şey fıkhıdır." Oysa Abdurrezzak hadis hafızıdır. Fıkh bir mevhibedir. Uzak görüşlülük gibi. Ebu Hanife bir hadisi duyar duymaz, anında, ışık hızıyla ne anlama geldiğini anlıyordu. Bu bir mevhibedir.

M.Görmez: O zaman bizzat fakihlerimizin durumunu ele alalım. Bildiğiniz gibi Fakihlerimiz hadislerden hüküm çıkarırken, metod olarak Usûl-i Fıkh'a başvurmuşlardır. Usûl-i Fıkh'ın delalet yolları ve lafzi mebbasların ne derece ince ele alındığı malumunuzdur. Harflerden, edatlardan ve kelimelerin dizilişinden bile hüküm çıkarmışlardır. Oysa biz biliyoruz ki, hadislerin ekseriyeti lafızla değil, mana ile rivayet edilmişlerdir.

E.GUDDE: Bu son söylediğiniz üzerinde duralım. Hadislerin bazısının mana ile rivayet olunduğunu biliyoruz. Ancak ekseriyetinin böyle nakledildiğini kim söylüyor. Bunun delili ne?

M.Görmez: Deniyor ki, bunun en bariz delili hadis külliyyatımızdır. Zira birden fazla tarikte geldiği halde harfi harfine uygun tek lafızla gelen pek fazla hadis göremiyoruz.

E.GUDDE: Bu doğru değil, Hz.Peygamberin söylediği sözler sadece raviler tarafından farklı rivayet edilmiş değildir. Bazen Hz.Peygamber, aynı hakikati farklı meclislerde farklı telaffuz etmiştir. Ayrıca sonraki muhaddislerin bir kısmı da bu konuda titiz davranmışlardır. Mesela Müslim bu konuda oldukça hassastır. Hadislerden sonra, "Kâle, ev kema kale" diyerek ihtimalleri ifade etmiştir.

Buhari'nin lafızlara çok riayet ettiğini söyleyemem. Fakat Müslim riayet etmiştir. Bir ravinin vav harfi atfını, diğerinin fa veya ev harfine yer yediğini bile belirtmektedir. Kaldı ki bu rivayet farklılığı tedvinden öncedir, tedvin edildikten sonra lafızlar zaptedilmiş olarak elimizde mevcut olmuştur.

M.Görmez: Aynı problemi biz yazılı kaynaklarda yaşıyoruz. Aynı hadisin her bir hadis kitabında ayrı bir lafızla rivayet edildiğini görüyoruz.

E.GUDDE: Ancak aynı hadis on sika ravi tarafından rivayet edilmişse, dokuzu aynı şeyi söylüyor, biri farklı bir şey söylüyorsa, biz dokuzunu esas alırız. Fakat o bir kişi hadisi aldığı şeyhin yanında otuz sene kalmış, öbürleri sadece birer defa görmüşse biz bu sefer o tek kişinin rivayetini dikkate alırız. Bu, usüllerde Tercih Yolları başlığı altında yer almıştır.

Bu sebeple biz hadislerin ekseriyetinin mana ile rivayet edildiğini kabul etmiyoruz. Bu sadece ihtimallere dayanan bir faraziye dir. İhtimaller iki kısma ayrılır. Akli ihtimaller, vâkîi ihtimaller. Delil olmadıkça akli ihtimallere itibar yoktur. Ancak müşahedeye dayanan vâkîi ihtimal bir gerçekliktir.

Usûl-i Fıkıh'ta on ihtimal'e yer verilir. Aslında bu, filozofların usule soktukları bir konudur. Buna göre lafzi ve nakli her delil, on ihtimal ile malûldür. Mesela "Hadislerin mana ile rivayetini ele alalım". Ravi'nin yalan söylemesi bir ihtimaldir, lafzi değiştirmesi muhtemeldir, yanlış anlamış olması muhtemeldir, vs. bu ihtimalleri çoğaltabiliriz. Bu ihtimallerin hepsi akıldır ve hiçbir esasa dayanmazlar. Şu duvarın üzerimize yıkılması da bir ihtimaldir.

M.Görmez: O zaman bir hadisi anlamak istediğimiz veya bir hadisten hüküm çıkaracağımız zaman bütün tariklerini birleştirme zarureti var mı?

E.GUDDE: Elbette. Ali b.Medîni der ki, "Bir hadisin bütün tarikleri birleşmediği zaman manası anlaşılmaz."

Bu sebeple ben Müslim'in Sahihini Buhari'ninkine daima tercih ederim. Buhari bazen Sahih bir hadisi otuzdört ayrı parçaya ayırarak her parçasını bir yerde zikrediyor. Ben o zaman hadisi anlayamıyorum. Ancak Müslim önce hadisin tamamını zikreder. Sonra tek tek diğer

rivayetlerini sıralar, böylece yer verdiği bir Kıssa'nın kim tarafından, ne zaman nerede, ne sebeple söylendiğini anlamış oluyoruz.

M.Görmez: Sahabe'nin hadis rivayetindeki ihtilafları da, hadislerin mana ile rivayet edildiğini göstermiyor mu? Mesela Hz.Aişe'nin Hz.Ebu Hureyre, İbn Ömer gibi Sahabe'ye olan itirazlarını ele alacak olursak...

E.GUDDE: Hz.Aişe'nin bir itirazını hemen ele alalım. Hz.Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği: "Üç şey uğursuzdur, kadın, ev, at" haberini duyduğu zaman hemen buna karşı çıkmış ve Ebu Hureyre'nin hata ettiğini söylemiştir. Hz.Aişe'ye göre, Hz.Peygamber, sözün başında Yahudilerin böyle dediğini söylemiş, ancak Ebu Hureyre bu kısmı işitmediği için böylesi bir sözü Hz.Peygambere izafe etmiştir. Bu, o hadisi eksik işittiğini gösterir yoksa uydurduğunu değil.

M.Görmez: Efendim İmam Beyhakî, bazı sahabîlerin Hz.Peygamberin davranışlarını sözlü ifadeye dönüştürerek naklettiklerini söylüyor. Ancak fakihlerimiz bu gibi konularda hükmü Hz.Peygamberin davranışından değil, sözlü ifadelerden çıkarmışlardır. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

E.GUDDE: Bu doğrudur. Yani Sahabe'nin bir kısmının zaman zaman onun fiillerini sözlü ifadeye dönüştürdükleri vâkidir. Ancak bu durumda biz Sahabe'nin cumhuru bakanız. Sürekli beraber yaşayan eşlerinin söylediklerine itibar ederiz. Bir sahabi Peygamberimizin herhangi bir fiilini görüp onu sünnet zannederek öylece nakletmiş olabilir. Ancak biz onun mükked, sürekli ve bağlayıcı bir sünnet olup olmadığını tesbit için Sahabe'nin genel tutum ve davranışına bakanız. O zaman sahabinin sadece kendi tasavvuruna göre nakilde bulunup bulunmadığını tesbit ederiz.

Şimdi elimizde iki Buhari şerhi var. Biri İbn Hacer'in Fethu'l-Bari'si, diğeri de Aynî'nin Umdetu'l-Kâri'si. Her ikisi de son derece dirayetli iki âlim. Ancak Fethu'l-Bari bu konuda daha başarılı bir çalışmadır. Neden? Çünkü her hadisin bütün rivayetlerine yer vermiştir. Fakat Aynî öyle yapmamıştır. Hatta İbn Hacer zayıf da olsa bazı rivayetlere yer verir ki, şerhe medar olan hadis iyi anlaşılır.

M.Görmez: Yalnız bir iddiaya göre, İbn Hacer bütün bunları Buhari'yi desteklemek ve ona toz kondurmamak için yapıyor.

E.GUDDE: Bu söz doğrudur. Gerçekten İbn Hacer Buhari'yi çok seviyor. Bu sebeple bazen aşırıya kaçmıştır. Buhari onun gözünde âdeta masumdur. Ancak son derece ihlâşlı bir âlim. Eğer Buhari bir ravi'ye sika demişse, öbür taraftan on kişi tarafından cerhedilmişse, İbn Hacer Buhari'nin sözüne itibar eder. Ravi Useyd ve İmam Malik'in yeğeni İsmail için yaptığı değerlendirmeler bu nevidendir.

M.Görmez: Üstâzım müsaade ederseniz mana ile rivayet konusuna tekrar dönmek istiyorum. Bazı raviler, bilhassa fakih raviler, bir hadisi rivayet ederken, hadis lafızlarını fikhî terimlerle ifade ediyorlar. Mesela, caizdir, caiz değildir, farzdır, vaciptir gibi. Oysa bu gibi İstılahlar

Hız Peygamberin zamanında yerleşmemiştir. İşte bu durum da hadislerin mana ile rivayet edildiğini göstermiyor mu?

E.GUDDE: Bazı âlimler fakih olan ravilerle fakih olmayan ravilerin rivayetlerini ayırmışlardır. Çünkü fakih raviler, lafız değiştirdiklerinde neyin değişeceğini bilirler. Ebu Hanife, ravi'nin fakih olmasını şart koşmuştur. Niçin? Fakih ravi, lafız değiştirdiği için değil, lafızları birbirinden ayırma (temyiz) kudretine sahip olduğu için. Tabii ki, aslolan orijinal lafızlara sadık kalmaktır. Şimdi Hadis tarihinde bir rivayet meclisi vardır (Meclisu'r-Rivaye), bir de hadis anlatma meclisi (Meclisu'l-Muhâdese) vardır. Rivayet meclisinde herkes orijinal lafızları rivayet eder. Fakat Muhâdese meclislerinde herkes hadisi kendi anladığı lafızlarla ifade edebilmiştir. Bazen bunlar yazılı kaynaklarımızda birbirine karışmıştır.

M.Görmez: Efendim üçüncü ve dördüncü grup sorularını birlikte sormak istiyorum. Öncelikle çağımız İslam dünyasında hadis ve sünnet ile ilgili çalışmaların seviyesini nasıl buluyorsunuz? Bu çalışmaların, Sünnet ve hadis konusundaki problemlerin halli için yeterli olduğuna inanıyor musunuz?

E.GUDDE: Çağımızda ilk dönem hadis âlimleri gibi, ayaklarını sağlam basarak hareket eden araştırmacıların sayısı oldukça azdır. Mesela bir Hattabî, bir Sahâvi gibi âlimler göremiyoruz. Çok azı müstesna, ilmi emanete kimse riayet etmiyor. Sünen-i Ebî Davud'un şerhi Avnu'l-Mâbud'u ele alalım; tek başına değerlendirdiğimiz zaman iyi bir çalışmadır. Ancak Hattabi ve İbn Hacer'le mukayese ettiğimiz zaman çok zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ilim hadis ilmidir. Hadis ilmi iki esasa dayanır. Kuvvetli bir hafıza gücü ve mümkün olduğu kadar bilgi. Fazla bilgi sahibi olmak insanın doğru anlamasını sağlayacaktır.

Cezayir'de bir bilimsel toplantıda buldum. Hadis üzerinde duruluyordu. Bazı tebliğciler Hadis külliyyatında sadece beşyüz ahkam hadisinin olduğunu iddia ettiler. Sözde Gazali bunu el-Mustasfa'ında belirtmiş. Yine iddia'ya göre, Kur'an'da da sadece ikiyüz ahkam ayeti varmış. Şimdi bu iddiayı ele alalım. Bütün Kur'an'da bize hüküm bildiren sadece ikiyüz âyet, bütün hadis külliyyatında da sadece beşyüz hadis olduğu nasıl söylenir. Onlara dedim ki, Ebu Leheb (Mesed) suresini ele alalım. Bu sure görünüşte, Cehennemlik bir kafirden ve eşinden haber veren bir suredir. Oysa, bir kafirin (arapçada saygı ifadesi olan) künyesi ile çağrılabilceğini, bir kafirin mülkiyet hakkının olduğunu, Medeni hukuk açısından yaptığı evliliğin kabul edildiğini, çocuklarının kendine nisbet edildiğini görüyoruz. Ve bunların herbiri birer hükümdür. Deccal kıssasını anlatan hadisten bir fakih birçok hüküm çıkarabilir.

Allah aşkına hangi birimiz Buhari'yi, baştan sona mütalaa etmiştir. Okuyanlar da hakkını vermiyor. Beni Hindistan'a davet etmişlerdi. Bazı medreselerde Kütüb-i Sitte'nin tamamını hem de Mişkât ile birlikte bir yılda okuyup bitirdiklerini söylediler. Ben onlara böyle okuma mı olur? dedim. Eski âlimlerin okuma, inceleme ve araştırmadaki titizlikleri ile bizim araştırmalarımız arasın da çok fark vardır.

İbn Hacer gibi muhaddisler, Buhari'yi şeyhlerinden defalarca dinlediler. İbn Atiyye el-Endelusi, babasının beşyüz defa Buhari'yi okuyup incelediğini nakletmiştir. Biz de okuyoruz ama, çok yüzeysel okuyoruz. Benim Şeyhim Zahid el-Kevseri, bana Ayni'nin Buhari şerhini yirmi defa baştan sona mütalaa ettiğini ifade etmişti. Biz "Subulu's-Selam" aleyhisselâmi dahi doğru dürtüst okumuş değiliz. Kısaca bizim Hadis bilimiz çok sınırlı. Zira hadis ilmi sürekli müzâkere ve araştırmaya dayanır. Önceki âlimler, hadisleri defalarca ele almış incelemişlerdir. Tahsil hayatının başında, ortasında ve sonunda bunu bırakmamışlardır. Fakat biz hangi hadis kitabını, üzerinde tartışarak incelemeye tabi tuttuk. Öyle sadece, Buharide neler varmış, hatırımızda kalsın diye, göz ucuyla mütalaa etmek yetmez. Pakistan'da bir arkadaşım var. Adı Takiyuddin Osman. Takiyuddin Osman, Mevlana Şebbir Ahmed Osmanî'nin, Müslim'e yazdığı "Fethu'l-Mulhim" adlı şerh'e bir tetimme yazmak istedi. Nitekim aynı eserin mukaddime'sini de ben yazmıştım. Hadis ilmi ve bu ilmin esasları ile ilgili. Şu anda da ayrı basını ile meşgulüm. Ben ona bu işi nasıl yapacağını sordum. Dedi ki, Müslim'in Nevevi gibi birçok şerhini önüme açacağım ve Şebbir Ahmed'in değinmediği hususları tesbit edip kaleme alacağım. Ben de "hayır böyle olmaz" dedim. Eğer böyle bir şey yapacaksın önce Fethu'l-Mulhim'i satır satır inceleyeceksin. Yazanın hadislerden yaptığı çıkarımları tesbit edeceksin. Yapacağın önemli ilaveleri yazdıktan sonra, yazdıklarını diğer şerhlerle mukayese edeceksin. Zira yazmadan önce onlara bakarsan şartları, tamamen onların yazdıklarını tekrarlarsın. Şimdiki hadis yorumcuları tamamen bu yanlış yolu takib etmektedir. Birkaç hadis şerhini mütalaa edip yeni bir üslub ile birşeyler yazmak yeterli değildir. Mühim olan önce rivayetleri bizzat tetkik etmektir. İbn Hacer Fethu'l-Bari'de, hadisi yorumlamaya geçmeden önce o hadisin bütün rivayetlerini tesbit etmiştir. "İnneme'l-Âmal" hadisini incelerken söylediği enteresan birşey vardır; "et-Telhisu'l-Habir li Ehadisi Rafiyyi'l-Kebir" (Burada hemen belirteyim ki, bu kitabın Hindistan'da basılan ilk baskısının adına Telhisu'l-Habir denmiştir ki, bu yanlışdır.) adlı eserinde bu hadis hakkında şöyle der: "Bu hadis bazılarına göre mütevatirdir. Bazılarına göre 700 kişi rivayet etmiştir." Aynı İbn Hacer, Fethu'l-Bari'de de şöyle der: "Bu hadise vakıf olduğum günden beri araştırıyorum. Camileri, Sünenleri, Müsnedleri hep gözden geçirdim. Hatta ikibin cüz kadar hadis telifini gözden geçirdim. yetmiş raviden fazla bu hadisi rivayet eden kimseye rastlamadım." Düşünebiliyor musunuz? İki bin cüz hadis okumuş. Tabii kendisi, hem Şeyhu'l-İslam, hem de Kahire'deki Mahmudiye Kütüphanesi'nde müdür. İsteddiği kitabı hemen temin edebiliyordu.

M.Görmez: Sayın hocam! Hadis külliyyatı içinde Ahkam Hadislerini nasıl belirleyebiliyoruz? Bizim elimizde, Ahkam Hadisleri ile mesela terğib ve terhib hadislerini ayıracak ölçüler var mıdır?

E.GUDDE: Bu ayırım daha çok öğüt ve nasihatle kolaylık amacıyla yapılmıştır. Yoksa nice terğib ve terhib hadisinden hükümler çıkarılır. Mesela, Hafız Munzirî'nin et-Terğib ve't-Terhibini ele alalım; Terğib ve Terhib için varid olduğu söylenen her hadis sadece nafîle davranışları ifade

eder. Vucub ifade etmez diyebilir miyiz? Bu hadislere ağılabiyet kaidesi gereği bu isim verilmiştir. Bu hadisler insanları *namaza*, oruca, zekata teşvik etmek için söylenmiş olabilirler. Fakat aynı zamanda hüküm ifade edebilirler. Ahkam Hadislerine gelince, bunlar sırf hüküm bildirmek için varid olmuşlardır.

Bu iki hadis çeşidi arasında bir fark daha vardır; Hadisçiler Ahkam hadisleri ile amel edilebilmesi için sıhhat şartlarının tamamını taşımasını şart koşmuşlardır. Ama aynı şey terğib ve terhib hadisleri için sözkonusu değildir. Nitekim İmam Ahmed: "Biz Helal ve Haram hüküm bildiren hadisleri incelerken işi çok sıkı tuttuk. Fakat Faziletlere dair konularda varid olan hadislerde gevşek davrandık" demiştir. Bu, aynı zamanda Buhari'nin meşrebidir. Bunu Mevlana Kevserî de söylerdi. Tirmizi'nin Suneni'ni şerh eden İbnü'l-Arabî, Buhari'nin zayıf hadise yer vermediğini söylemiştir. Oysa ben, Allah'ın yardımıyla, Buhari'nin Terğib ve Terhib ile ilgili konularda zayıf hadislere yer verdiğini tesbit ettim. Ancak konunun aslı ile ilgili sahih bir haberin varlığına riayet etmiştir. Bilhassa "El-Edebu'l-Mufred" adlı eseri zayıf hadislerle doludur. Ben bu kitapta 62 zayıf hadisin varlığını, Tahir Cezairi'nin Tevcihu'n-Nazar'ına yaptığım tahkikte yazdım.

Bir de hadisçiler, bu tür zayıf hadislere, asıl olarak kabul ettikleri sahih hadislerin bir açıklaması niteliğinde yer vermişlerdir. Ebu Davud, Tirmizi gibi Muhaddisler, her konunun başında önce sahih ve hasen, sonra da zayıf hadislere yer vermişlerdir. Çağımızda, Nasiruddin Elbâni bu hadisleri ayırmaya çalıştı. Zayıf hadisleri müstakil bir eserde topladı. Oysa Ebu Davud, bu hadisleri özellikle bilerek, anlayarak ve seçerek kitabına almıştır. Zira bu zayıf hadisler bir önceki hadisin anlamını ortaya çıkarıyor ve onunla paralellik arz ediyor. Yoksa bu, muhaddislerin, söz konusu hadislerin zayıf olduklarını bilmedikleri anlamına gelmez. Bilakis, zayıf olduklarını da kendileri deklare etmiştir. Bence Elbâni'nin yaptığı bu açıdan hem doğru değil, hem de ilmi değildir. Kısaca şunu söylemek istiyorum; zayıf hadislerin de hadis tarihinde özel bir yeri ve konumu vardır. Bunların pratik hayatta herhangi bir etkileri yoktur.

M.Görmez: Efendim diğer bir sorum, hadis ve sünnet ile ilgili problemler konusunda olacak. Sizce, bugün, çağımızda hadis ve sünnet araştırmalarının öncelikli problemleri nelerdir. Bu problemlerin çözümleri için neler önerirsiniz.

E.GUDDE: Ne gibi problemler? Tam anlayamadım. Mesela bana bir örnek verirsiniz, ne tür problemleri kastediyorsunuz daha iyi anlamış olurum.

M.Görmez: Mesela, siz şimdiye kadar hadislerin Sıhhatini tesbit ve sünnet ile hadisin anlaşılması ile ilgili problemler üzerinde durdunuz. Bunların dışında çağdaş problemler nelerdir?

E.GUDDE: Yine tam anlayamadım. Biraz daha açar, ne sorduğunuzu net olarak ortaya koyar mısınız?

M.Görmez: Mesela sizce hadis külliyatını konu ve başlıklarına göre, insanımızın çağdaş problemlerini gözönünde

bulundurarak yeniden tasnife tabi tutmak gerekmez mi?

E.GUDDE: Elbette yeni bir tasnif gerekiyor. Mesela bugün işsizlik toplumsal bir problemdir. Ben işsizlik diye bir başlık atar ve altında şu hadise yer verebilirim. Birgün Hz.Peygamber Mescide girdiğinde, Ebu Umame el-Bâhili'nin orada oturduğunu gördü ve ona "neden namaz vaktinin dışında da Mescidde boş oturduğunu sordu. O da, işi gücü olmadığını üstelik borçlu olduğunu söyledi. Rasulullah ona, seni bu halden kurtaracak bir tavsiyede bulunayım mı? diye sorar. O da buyur ya Resulullah deyince şöyle der: "Sabah akşam şöyle dua et. Yarabbi, keder ve üzüntüden, acizlik ve tembellikten, korkaklık ve cimrilikten, borcun ve alacaklının baskısından sana sığınıyorum." Ebu Umame der ki, bunu yaptım ve problemlerim sona erdi.

Hz.Enes'in rivayet ettiğine göre, bir adam Hz.Peygamber'e gelerek el açıp yardım istedi. Hz.Peygamber, ona senin hiçbir şeyin yok mu? diye sordu. O da hayır cevabını verdi. Evinde hiçbir şey yok mu? dedi. O da bir sergi bir de bardak var dedi. Onları getirmesini istedi. Eline alarak, ashabına, kim bunları satın alacak diye sordu. Sonunda iki dirheme sattı ve adama "bu bir dirhemle evine yiyecek al, diğeri ile de bir sicim al ve odun toplamaya git, onbeş gün sonra yanına gel" dedi. Adam onbeşgün sonra onbeş dirhemden fazla para ile geri döndü. Bunun üzerine Rasulullah ona şöyle dedi: "Bu, senin için dilencilik yapmaktan daha hayırlıdır". İşte bu ve bunun gibi hadisleri toplayıp, işsizlik veya işsizliğin önlenmesi gibi bir başlık koyabiliriz.

M.Görmez: Şu anda böyle bir çalışma yapılmış mıdır?

E.GUDDE: Hayır ama böyle bir çalışma yapılmalıdır. Bakın size bir örnek vereyim. Mesela siz, "et-Tasrih fi ma Tevatere fi Nuzûli'l-Mesih" adlı kitabı gördünüz mü?" İşte onun yazarı İmam Ahmed'in Musned'ini iki kere satır satır okuduktan sonra bu eseri ortaya çıkardı. Üstelik, çok bilgili hafız bir insan.

M.Görmez: Peki bunu yaparken hadisleri yeniden bir elemeye veya değerlendirmeye tabi tutmak gerekir mi? Muhammed Gazali ve Yusuf Karadavi'nin bu konuda söylediklerini de gözönünde bulundurarak cevap verir misiniz?

E.GUDDE: Bu, nasıl eleyeceğinize ve nasıl değerlendireceğinize bağlı. Şimdi mesela bilgisayardan yararlanıp yeni çalışmalar yapmaya ihtiyaç vardır.

Hadis Külliyatı içinde çok çeşitli hadisler vardır. Bu hadisleri nasıl tanyacaksınız? Hadis'in sahih veya zayıf olduğunu tesbit etmek zorundasınız. Bu sebeple, mesela Hafız İrâki'nin, Gazali'nin el-lhyâ'sına yaptığı tahrir çok önemli meziyetleri olan bir kitaptır. Yüz ayrı hadisi öyle kitaplardan tahrir etmiş ki, biz bu kitaplann isimlerini bile duymuş değiliz. İrâki Kürt bir âlimdir, Arap değildir, ancak, çok büyük bir hafızdır. İşte İbn Hacerde hocası İrâki'nin yolundan gitmiştir. İrâki, lhyâ'nın hadislerini tahrir ederken, bu işi rastgele yapmamıştır. Yoğun inceleme ve araştırmalar sonunda çalışmasını ortaya koymuştur.

Şimdi ben şahsen böyle bir çalışmayı hayatım boyunca yapamam. Herşeyden önce hadis hafızı değilim. Bir hadisi kolayca bulamayabilirim. Kısaca diyorum ki hadis ilmi üç şey ile kaimdir.

1. Güçlü bir hafız
2. Çok mütalaa
3. Sürekli tekrar

Sübulu's-Selam gibi son devir şerhlerinin aynı araştırma tekniklerine dayandığını söyleyemem.

M.Görmez: Efendim bizde, Türkiye'de kadınlar ile ilgili hadisler etrafında çok yoğun tartışmalar zuhur etti. Kadınların aklının eksik olduğunu ifade eden hadis veya "kadın tarafından idare edilen millet iflah olmaz" gibi hadisler tartışılanların başında geliyor. Deniyor ki, bu tür hadisler kadının değerini küçük düşürüyor. Oysa İslam kadını da erkeği de ilahi emre muhatab eşit iki varlık olarak kabul etmiştir. Bu hadisler konusunda sizin fikir ve düşüncelerinizi alabilir miyiz?

E.GUDDE: Bu konu yani kadın konusu doğunun yumuşak karnıdır. Ancak çıkışı batı merkezlidir. Şimdi iddiaya göre, İslam bu hadislerle kadını küçük düşürüyormuş! Ne münasebet. Bu hadislerle böyle bir şey kastedilmiyor ki. Kadının kendine özgü bir tabiatı vardır. Ben onun bu tabiatını açıkladığım zaman, bu onların akılsız ve deli oldukları anlamına gelmez ki. Kur'an-ı Kerim'in şahidlik konusunda kadın hakkında farklı bir hüküm getirmesi de bu anlamda değildir. Tabi Kur'an'a saldıramadıkları için hadisleri gündeme getiriyorlar. Bunu yapanlar da batılı müşteriklerdir. Ben yapı itibarıyla sürekli müşteriklerden kuşku duymuşumdur. Hadis Fihristi Concordance'i hazırlayan Wensinc bile, şeytan fikirli sinsi bir insan. Çalışmasında samimi değil. Bu çalışmayı hazırlamasının asıl maksadı, müşteriklerin kolayca hadislere vakıf olması ve müslümanlarda daha rahat şüpheler uyandırılmaları içindir.

Bu hadisler hakikatin beyanıdır. Haşa Hz.Peygamber kadınları küçük düşürmek için söylememiştir. Zenginler fakirlere zekat verecek dendiği zaman, "bu hüküm fakirleri küçük düşürüyor" diyebilir miyiz? Hadiste geçen dinin eksikliği, bazı ibadetlerde dini sorumluluğun az olmasıdır. Yoksa bu kadın dindar değildir anlamına gelmez. Kadın ile erkeğin tabiatının farklı olduğunu ifade etmek doğrunun ifadesidir, "başına bir kadın geçiren toplum iflah olmaz" hadisini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Siz güç, kuvvet ve askerî otorite bakımından kadın ile erkeğin aynı olduğunu söyleyebilir misiniz? Kadın zariftir, kadın yumuşaktır, kadın naziktir. Kadın annedir. Top tüfek, savaş kadının işi değildir. Bütün bu iddialar sünnet ve hadise yönelik şüpheler uyandırmak içindir.

Aslında müsteşrikler sünnet ve hadis ile ilgili çalışmalara biraz da gıpta ile bakıyorlar. Nasıl olur da, (bilimsel metodların gelişmediği bir devirde), müslümanlar, tek tek bütün sahabilerin bütün râvilerin tek tek hayatlarını tetkik ederler? Şu râvi güvenilirdir, şu râvi zayıftır diye hepsini nasıl tesbit ettiler? Onlara göre araplar ne Yunan kültürü ne de Roma kültürü ile tanışmamış, cahil ümmi bir toplumdur. Öyleyse nasıl olur da böyle sistematik eserler

telif ederler? Şiir, tarih, fıkıh, usul ve hadis alanlarında yazılanlar onları şaşkına çevirmiştir. İşte bu kıskançlık onları şüpheler uyandırmaya sevk ediyor.

M.Görmez: Efendim müsaade ederseniz, tekrar kadın ile ilgili hadislere dönmek istiyorum. Bir görüşe göre, kadınların akli ve dini ile ilgili hadiste bir anlam kopukluğu, başka bir ifade ile manevi inkıta vardır. Zira Hz.Peygamber "içinizden akli ve dini eksik bir kadından, akıllı ve dirayetli bir erkeği daha fazla aldedebilecek bir varlık bilemiyorum" buyurmuştur. İfade, genel değildir. Oysa bunu dinleyen kadının "Bizim aklımız ve dinimiz neden eksik olsun" diye sorduğu soru, yerinde bir soru olarak görünmüyor.

E.GUDDE: Hayır bu görüş yanlıştır. Zira "minkunne" ifadesi kadınların tamamını ifade ediyor.

M.Görmez: "Min" edatı tab'iz, yani, kadınların bazısını ifade ediyor olamaz mı?

E.GUDDE: Hayır hayır (âmm) genellik ifade ediyor. Kadından daha fazla erkeğin aklını ve kalbini çelen ve onu etki altında bırakan bir varlık yok demektir. Fakat bu hadisten bütün kadınların da böyle olduğu anlaşılmalıdır. Mesela Hz.Aişe bunun en güzel örneğidir. Bu tür hadislerle mana verirken hangi bağlamda ve hangi sebeple söylendiğini tesbit etmek şarttır.

M.Görmez: Hocam sizi oldukça fazla rahatsız ettik, son olarak Türkiye'deki hadis araştırmacılarına tavsiyelerinizi alabilir miyiz? Bize neler önerirsiniz?

E.GUDDE: Maşallah sizin Prof.Dr.Mehmet Said Hatiboğlu gibi bir hocanız var, ben ne söyleyebilirim ki? Gerçekten çok kıymetli, yönlendirici ve yaptığı işe önem veren bir hocanız var. Onun Şerefu Ashabi'l-Hadis'e yaptığı katkıları okuyunca, ne kadar dakik ve sabırlı biri araştırmacı olduğunu gördüm. Bazı insanlar vardır günde bir kitap çıkarıp yayınlar. Ancak iki gün sonra çöpe atılır. Fakat bir söz vardır: "Hayatında bir tek kitap telif eden âlimden korkacaksınız". Çünkü daima onu inceler ve daha güzel olması için çaba sarfeder. Fakat bir kişi çok yazmışsa, yazdıklarını kontrol etme imkanı bulamaz. Size hocanızın yönlendirmeleri yeter. Bende birşey yok. İnceleme ve araştırmada güvenilirlik ve meseleye hakimiyet çok önemlidir. Bir insan yapabileceği araştırmalara girişmelidir. Altından kalkamayacağı araştırmalar yapmamalıdır. İmam Şafii der ki, "Eğer bir kişi çekemeyeceği yükün altına girerse altında kalır." Hocanız Sayın Hatiboğlu'nun yaptığı araştırma gerçekten örnek bir araştırmadır.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Din akla tersi olarak, akla muhalif olarak gelen bir sistem değildir. Ancak akla ters olmadığı halde, aklın alamadığı ihata edemediği şeyler dinde olabilir. Bir şair şöyle der:

Zifiri karanlık şüpheler içerisinde şeriat en büyük Mürşidimizdir bizim.

Akl (ikincidir) onu izlemede, o da olmasa, hayvanla kalmazdı farkımız bizim.

Hem şeriatı hem akla uyum. Sizi kınayanlara "sus ey güzel" deyin.